

Kazettás, mennyezet díszítő betűtípus és mai művészeti adaptációja

*A 17–18. századi festett kazettásmunkák feliratainak stílustanulmányozása,
a kézműves írástechnika tipografikai transzformálása szedhető betűvé,
illetve a variációs lehetőségek kibontakozásának koncepciója egy kiadványban*

1

A hároméves program a 17–18. századi festett kazettásmunkák feliratainak stílustanulmányozásával kezdődik. A gyűjtőmunka néprajzi, művészettörténeti, nyomtatványtörténeti vonatkozású szakirodalom alapján, valamint forráshelyszínen történik, felhasználva a 2009-ben tett szabolicsi és beregi körutazás tanulságait. Az eredményt, a tervezéshez szükséges további kérdések, hipotézisek megfogalmazását összesíti egy összehasonlító táblázat, amely a 17–18. század fordulóján és a 18. század folyamán alkalmazott magyarországi mindennapi kurzív írást, a vésett és festett asztalosmunkák, valamint a nyomtatott művek betűit tartalmazza. A stílustani összehasonlítások forrásai, írásemlékei, népművészeti tárgyai lehetnek többek között (itt, felsorolásszerűen): énekes könyvek, magisztrátusi jegyzőkönyvek, epitáfiumok, népi bútor és egyéb asztalos munkák feliratai, hímzések, mézeskalácsok feliratai, céhmesterek mintakönyvei, korabeli nyomdászati kiadványok

belső címlapjai. Az írás- és betűformák formai jellegzetességeinek elemzését, összehasonlítását G. Noordzij elméletére alapozom *The Stroke. Theory of Writing* című könyve nyomán.

2

A betűtípus tervezésénél a kazettásmunkákról készült kompozícióimat, a manuálisan írt, rajzolt írás- és betűvázlataimat egy másik grafikai minőségbe, vektoros grafikába ültetem át. Betűszerkesztő szoftverben szedhető betűvé alakítom az alkalmazott tipográfiai szabályok kívánta – információt szervező, esztétikai, optikai, olvasási, sokszorosító technikai szempontokat magában hordozó és egységesítő – keretek között. Fontos kiemelni, hogy nem egyetlen mester kezétől származó írott betűhű reprodukálásról, hanem szintetikus interpretációról van szó. A szintetikus tervezőművészeti folyamat egyfelől feltételezi a betűkánont a normál vonalvastagságú és

kurzív betűváltozatnál, mert mindkettő eltérő szerkezetű betűforma. Másfelől a meglévő transzformációs folyamatban fellépő belső formai összefüggések, a nyelvre jellemző íráskép–hangkép asszociációk már kellően sejtetik a betűtípus variációs lehetőségeit, azaz a látásélmény és tipografika kibontakozását. Alapot nyújt a kiadvány, tanulmánykötet koncepciójának megteremtéséhez.

3

A kiadvány koncepciója. Alapvetően az írás- és betűformák lényegéből kiindulva felfedjük az egymással kölcsönösen összefüggő formák érzékeny együttesét: megbontva a betűkaraktereket mint jelet, kialakítva az önmagát jelentő formát a látás és a képzelet útján. A néző-olvasó-rajzoló elmélyülhet a stílustanulmányozásban a változás, az átalakulás, a transzformáció elvét követve. Az átalakulás gondolatköre általános és tényleges kérdéseket érint. (Részletesebben itt, a 6. Tanulmánykötet című résznél térek ki.) Címszavakban: *Tipografikai transzformálás; Iniciálé mint jelkép; Évszámok, bibliai fejezet- és versszámok; A vágotthegyű tollal és ecsettel írt betűk szerkezetének elemzése; A látható nyelv. Fohász; A hallható írás; Hunyorítás; Színek és keresztbe húzott rovátkák összhangja; Mesélnek a betűk; Síkból térbe, térből síkba; Rokonformák; Irradiáció; Percepció és üres térközök; Mozdulatlan és mozgalmas; Dülöngélő írások.* A lírai gondolatkör lényegében több forrásból ered, megemlítem Gerrit Noordzij kalligráfus és Vlagyimir Favorszki grafikusművész az írott és nyomtatott betűről vallott nézeteit, Csiszár Árpád református lelkész,

etnográfus érzékletes leírását a tákosi kazettákról, vagy a Gestalt-pszichológusok látáselméletét.

4

Végül, az ösztöndíj program megvalósítását az alábbi lépések, ötletek zárják.

Nyomtatásban megjelenő tanulmánykötet;

Nyomdászatechnikai megoldások alkalmazása;

Az elkészült betűtípus forgalmazása, a lehetőségek feltérképezése

5

Anyagi ráfordítások

Utazási és szállásköltségek (a kelet-magyarországi gyűjtőmunka idején);

Konzultáció (Az alkotói-kutatói munka során fontos egy-egy kívülálló szakember véleménye.)

Technikai eszközbeszerzés, a betűtervezéshez szükséges fonttechnológia (szoftver, szkennel, nyomtató);

Kiadvány előkészítése, kivitelezése a kiadvány koncepcióját kiegészítő nyomdászati- és kötetészeti technikák felhasználásával (korrektúra, nyomtatás, prepress, postpress műveletek)

Tanulmánykötet. A kiadvány kétféle céllal készül. Egyfelől tervezőművészeti, a kész digitális betűtípus bemutatását a tervezés során felmerülő képi-fogalmi asszociációk felvázolása kíséri. Másfelől oktatói program, formatanulmány megalapozása egy konkrét betűtípus példája alapján. Az oldalakon lírai tipografikák követik egymást. Nem kívánom tipográfiai szakkifejezésekhez kötni a betűtípust, hanem velük együtt kialakítani a tervezési folyamat lenyomatát. Több, a betűvel és kényelmes olvashatósággal foglalkozó szakirodalom támasztotta alá, hogy a tipográfiai szabályok egy része valóban érzékelési tapasztalaton, pszichológiai szabályokon nyugszik. Azonban több szabály-összefüggést, modellt lehet újragondolni. Hogyan fogjunk hozzá? Alapvetően az írás- és betűformák lényegéből kiindulva felfedjük az egymással kölcsönösen összefüggő formák érzékeny együttesét: megbontva a betűkaraktereket mint jelet, kialakítva az önmagát jelentő formát a látás és a képzelet útján. A néző-olvasó-rajzoló elmélyülhet a stílustanulmányozásban a változás, az átalakulás, a transzformáció elvét követve. Az átalakulás gondolatköre általános és tényleges kérdéseket érint.

1. **Tipografikai transzformálás.** Egy régi festett, kézzel írt felirat hogyan válik maivá? Milyen gondolatébresztő részletek bújnak meg a vizuális tipografikában?

2. **Iniciálé mint jelkép.** Egy kézzelírott 17–18. századi énekeskönyv rajzolt virágos iniciálé vonalai hogyan válnak térképet imitáló útvonallá, fonallá vagy akár labirintussá?

3. **Évszámok, bibliai fejezet- és versszámok.** Milyen a háromágú és kacsaringós 1-es? (*Számok. Gyűjtés.*)

4. **A vágotthegyű tollal és ecsettel írt betűk szerkezetének elemzése.** A kazettás feliratok betűi milyen stíuselemeket örököltek az előző századoktól, illetve milyen eljövendő stílusjegyek magját hordozzák magukban? A gótikus, reneszánsz, későreneszánsz és barokk stílusú betűkultúra elemzése a (toll)vonás felépítése és a nyomtatott betűk kölcsönhatása alapján. (*G. Noordzij kalligráfus elmélete nyomán.*)

5. **A látható nyelv.** Az olvasás irányának befolyásolása. Hogyan érzük el a sorok elforgatásával? (*Fohász. A csengeri arc ábrázatú Napot ábrázoló kazettás felirat: Feltámad tinéktek, kik az én nevemet félitek, az igazságnak napja... Malak 4,2 Sol iustitisa illustra nos.*) Az idézet az arc köré rendeződik. A négy szövegsort a kazetta négy oldalával párhuzamosan forgatták el. Az idézet az arc, azaz a Napkorong tájolása alapján a jobb felső sarokból indul el. Tehát, a szövegsorok a nap járásával megegyezően jobbról balra haladnak.

6. **A hallható írás.** A különböző vastagságú nagy- és kisbetűk változatos használata egy szóban vagy egy mondatban. Hogyan emelem ki a hangsúlyosabb részeket, és hogyan tartok szünetet? (*V. A. Favorszki elmélete alapján, fametszetes könyvborítói nyomán.*) A beidegződött olvasási szokások helyett a nyomtatott betű híven előadja a szöveget, ahogy a költő teszi a verssel. A hangsúlyos szótagokat a síkok tónusváltozataival jelzi. A betűt lehet vékony,

vastag sávokkal megdolgozott, valamint térben előreugró, széleken rovátkált sötét mezőn. A szüneteket a betűközök és szóközök eltérő távolságában, nyelvtani, mondattani összefüggésükben érzékelteti.

7. **Hunyorítás.** A homályos üzenettől eljutunk a konkrét szóig. Miért hasznos a homályos, de homogén foltrendszer egy szövegben? (*Kezdetben vala az Íge... Ján 1,1*) A hajnal, a homály, a teremtés mitológiai, vallásos értelmezése.

8. **Színek és keresztbe húzott rovátkák összhangja.** (*Tákosi kazetták Csiszár Árpád református lelkész, etnográfus érzékletes leírása és rajzai nyomán. Vagy Id. még csetfalvai kazettákat.*) A síkot hogyan lehet arányosan ellátni színekkel és mintákkal? A festett táblák alapja világos felületű csiszolt fadeszka, amelynek lényege, hogy a lécekkel keretezett ábrázolásokat világossággal telíti, és megőrzi az eredeti fa természetét. A grafikai világ szerves része marad a hordozó.

9. **Mesélnek a betűk.** Kalligrafikus **a g k s t** betűk. (*Nagyszekeresi bútorfelirat. Légyen békesség a te keritedben és tsendesség a te tornyaidban. Zsolt 122,7*)

10. **Síkból térbe, térből síkba.** Egy festett betű manuális átalakítása fabetűvé balsafából: a kézzelfogható formától az üres terek felé haladunk. (*Tiszántúli faragott epitáfiumok betűformái.*) Egy vésett betűforma körvonalát körbevágunk vékony falapból, az üres részleteket kiejtjük, élüket megcsiszoljuk. Mindezt manuálisan. Az elkészült betűt nyomóformává változtatjuk: nyomtatunk róla. A leheletfinom nyomatok kompozíciói magukon viselik a fafelület rücskös textúráját.

11. **Rokonformák.** Egy „kockás” táblán a sarkokba írt betűk a többi mezőn keresztezik egymást. A formák között átmenetet hozunk létre. Milyen részletekre figyeljünk, ha betűváltozatokat alkotunk? (*Verzálok. Gyűjtés.*)

12. **Irradiáció.** A 11. grafika folytatása. A betűelemek kombinálásával terülmintát képezünk. Kérdés: A pozitív-negatív minták semleges egyensúlyában a fekete több területet kíván? (*A Gestalt-pszichológusok elmélete. Az alaki tulajdonságnál a részekből nem magyarázható meg az egész.*)

13. **Percepció és üres térközök** A betűk és a betűközök optikai vibrálása, együttes dinamikája milyen jellegzetes olvasási szabályokat rejt magában? (*G. Noordzij kalligráfus elmélete nyomán.*) „Puzzle-játék.” A négyszögletes keretbe foglalt inverz betűrészletekből kirajzolódnak a betűközök és a betűk. Hogyan befolyásolják ezek a részletek egy szó egalizálását, grafikai ritmusát, olvashatóságát? A puzzle-t iskolás gyermekek és felnőttek, illetve a betű- és szóképfelismerés nehézségeivel (szóvaktság, diszlexia) küzdők egyaránt kipróbálhatják.

14. **Mozdulatlan és mozgalmas.** A látszólagosan esetlennek tűnő soresések ritmikája hogyan válik valódi kompozíciós kifejezőeszközzé? (*A csengeri feliratos kazetták.*) Miért szalad bele vagy miért bontja meg a festett keret síkját a szövegsor? (*Nagyszekeresi bútor példája.*)

15. **Dülöngélő írások.** A kalligrafikus kurzív nem csak jobbra dőlhet. Milyen egy hátradőlő írás folthatása és szerkezete?